

Д. В. Сидоренко,

аспірант Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ПРАВОВА ПРИРОДА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Анотація. Визначено правову сутність судової експертизи у кримінальному провадженні. Проаналізовано позиції науковців щодо визначення судової експертизи та її ознак. Наведено власне визначення судової експертизи у кримінальному процесі.

Ключові слова: кримінальне провадження, судова експертиза.

Abstract. The study clarifies the legal essence of forensic examination in criminal proceedings. Positions of scientists regarding definition of forensic examination and its features have been analyzed. The author's own wording for the definition of forensic examination in criminal proceedings has been provided.

Keywords: criminal proceedings, forensic examination.

Аннотация. Определена правовая сущность судебной экспертизы в уголовном производстве. Проанализированы позиции учёных относительно определения судебной экспертизы и её признаков. Приведено собственное определение судебной экспертизы в уголовном процессе.

Ключевые слова: уголовное производство, судебная экспертиза.

У науковій літературі зустрічаються різні позиції авторів щодо визначення правової природи судової експертизи. Наприклад, Л. Є. Владимиров та К. В. Шавров висновок експерта ототожнювали із вироком суду, а експерта називали «науковим суддею». Науковці стверджували, що особа, яка призначила експертизу, має самостійність лише у виборі експерта, а висновок останнього слід сприймати як беззаперечний аргумент, і не визнавали відповідальності експерта перед судом та законом за обґрунтованість і правильність наданого ним висновку [2, с. 236; 8, с. 10—11].

Судова експертиза є родовим поняттям дослідження, що проводиться згідно з кримінальним процесуальним чи цивільним процесуальним законом особою, яка має спеціальні знання в науці, техніці й мистецтві з метою встановлення обставин (фактичних даних), що мають значення для провадження [1, с. 261].

«Судова експертиза — самостійний комплексний правовий інститут, який регулює, з одного боку, діяльність експерта в кримінальному, цивільному, адміністративному і господарському процесах, правову природу його висновку, а з другого — призначення експертизи, а також ставлення правоохоронних органів та інших учасників провадження до експерта і його висновку.

Діяльність експерта має подвійну природу. Передусім, це діяльність процесуального характеру, оскільки експерт виконує завдання за постановою особи, що провадить досудове розслідування, ухвалою суду. <...> Експертиза це також дослідження, під яким розуміється вивчення об'єктом наданих об'єктів і матеріалів, виявлення, аналіз і порівняння їх якостей та ознак із застосуванням відповідних прийомів, методів і технічних засобів, оцінка і формування на підставі спеціальних знань відповідних

висновків у вигляді відповідей на поставлені питання» [3, с. 62—63].

Головна ознака експертизи полягає не лише в процесуальній формі та меті, а й у сутності змісту дослідження. Її ознаки:

- 1) експерт не виявляє та не фіксує докази чи іншу інформацію;
- 2) глибоке й усебічне пізнання об'єктів дослідження, що часто супроводжується різними науково-дослідними експериментами та базується на комплексному їх вивченні з урахуванням усіх необхідних фактів і джерел інформації, зібраних під час провадження;
- 3) найчастіше значну тривалість експертизи зумовлено відповідними технологічними процесами досліджень об'єкта та його обсягами, що вимагає значних зусиль і концентрації уваги експерта або групи експертів;
- 4) обов'язковий і детальний опис експертом в акті експертизи процесу дослідження та проведених експериментів, переліку наукових методик і рекомендацій, нормативних актів, якими він керувався під час дослідження, достатніх аргументів своїх висновків та відповідей на питання, що поставлені суб'єктом призначення експертизи [7, с. 14].

Залучення експерта та проведення судової експертизи — це слідча (розшукова) дія, яка є особливою, передбаченою законом формою здобуття нових знань, що мають значення для кримінального провадження, за допомогою проведення досліджень особами, які мають спеціальні знання в певній галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла.

Сутність експертизи (експертного дослідження) полягає у проведенні обізнаною особою (експертом) за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду на основі її спеціальних знань самостійного дослідження, необхідного для з'ясування обставин, які мають значення для кримінального провадження, що знаходить відображення у висновку експерта.

Неприпустимо підміняти експертизу консультацією спеціаліста навіть тоді, коли призначення експертизи не є обов'язковим.

Експертиза в кримінальному провадженні має такі відмінні ознаки:

- 1) її призначають, коли для вирішення певних питань потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання;
 - 2) її проводить експерт — особа, обізнана у певній спеціальній галузі (галузях) знань;
 - 3) це дослідження має самостійний характер;
 - 4) законом визначено особливу процесуальну форму залучення експерта;
 - 5) результати експертизи оформлюють висновком експерта, який є процесуальним джерелом доказів.
- Призначення та проведення експертизи містить:
- 1) збирання необхідних матеріалів (отримання зразків для експертизи);

- 2) залучення експерта (вибір експертної установи або експерта, винесення постанови слідчим чи прокурором про залучення експерта та проведення експертизи або ухвали суду чи слідчого судді про доручення проведення експертизи; формулювання питань експертові);
- 3) проведення експертних досліджень;
- 4) надання висновку експертом із питань, які поставили перед ним сторони кримінального провадження, слідчий суддя чи суд [5, с. 619—620].

Згідно із ч. 1 ст. 242 КПК України [4] експертизу проводить експертна установа, експерт або експерти, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках і в порядку, передбачених ст. 244 КПК України, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» [6] судову експертизу — це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду. Вважаємо, що змістом судової експертизи є комплексне виконання відповідних процесуальних та організаційних дій.

Отже, судову експертизу у кримінальному провадженні є процесом дослідження об'єктів і явищ, яке виконує експерт із використанням спеціальних знань за залученням стороною кримінального провадження або слідчим

суддею, за клопотанням сторони захисту чи судом, результати якого формулюють у висновку експерта. Останній є самостійним процесуальним джерелом доказів.

Список використаних джерел

1. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. 2-е изд., доп. Москва : Мегатрон XXI, 2000. 334 с.
2. Владимиров Л. Е. Учение об уголовных доказательствах. Тула : Автограф, 2000. 464 с.
3. Клименко Н. І., Біленчук П. Д. Судова експертиза в розслідуванні комп'ютерних злочинів як форма використання спеціальних знань. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. мат-лів Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 19—20.06.2002). Харків : Право, 2002. Вип. 2. С. 62—66.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 28.02.2021).
5. Бандурка О. М., Блажівський Є. М., Бурдоль Є. П. та ін. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків : Право, 2013. 768 с.
6. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 28.02.2021).
7. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2002. 20 с.
8. Шавров К. В. Экспертиза въ уголовномъ судѣ // Вестникъ Права : журн. Юрид. общ-ва при Император. СПб Ун-тъ. С.-Петербургъ : Типогр. правит-го сената, 1899. Сентябрь. № 7. С. 1—38.

Е. Б. Сімакова-Єфремян,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, заслужений діяч науки і техніки України, заступник директора з наукової роботи ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8246-7688>, e-mail: simakova@hniise.gov.ua

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ АДВОКАТІВ, ЯКІ ЗАЛУЧАЮТЬ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА

Анотація. Проведено аналіз проблемних питань залучення судового експерта стороною захисту, пов'язаних із необхідністю змін концептуальних підходів до підвищення кваліфікації адвокатів щодо використання різних видів судової експертизи.

Ключові слова: *судова експертиза, сторона захисту, адвокат, судовий експерт, підвищення кваліфікації.*

Abstract. *An analysis of the problematic issues of involvement of a forensic expert by the defense, related to the need for changes in conceptual approaches to professional development of lawyers on the appointment and conduct of various types of forensic examination.*

Keywords: *forensic examination, defense, lawyer, forensic expert, advanced training.*

Аннотация. *Проведён анализ проблемных вопросов привлечения судебного эксперта стороной защиты, связанных с необходимостью изменения концептуальных подходов к повышению квалификации адвокатов по использованию различных видов судебной экспертизы.*

Ключевые слова: *судебная экспертиза, сторона защиты, адвокат, судебный эксперт, повышение квалификации.*

Судово-експертна практика свідчить, що ефективність експертного забезпечення правосуддя залежить не тільки від рівня підготовки та професійної майстерності безпосереднього (до речі — єдиного) суб'єкта судової експертизи — судового експерта, а й від рівня підготовки суб'єктів, яких наділено законним правом залучати судового експерта. У кримінальному провадженні до таких осіб належать сторона обвинувачення (слідчий, прокурор, дізнавач), сторона захисту (підозрюваний, обвинувачений (підсудний), їхні захисники та законні представники), слідчий суддя, суд. У пропонованій доповіді йдеться про проблеми виконання судових експертиз на замовлення сторони захисту (або за клопотанням сторони захисту). Незважаючи на доволі незначний відсоток від загальної кількості судових експертиз, проведених у кримінальних провадженнях на замовлення сторони захисту (у середньому він дорівнює 1,8%), аналіз звернень представників сторони захисту свідчить про типові помилки, яких припускаються адвокати. Більшість із них стосується, по-перше, постановлення на вирішення судовим експертам питань правового характеру; по-друге, постановлення не належних до предмета доказування питань судовому експертові;